

poljodjelske akademije (Istituzione dell'accademia agraria de' castelli di Traù, 337.-338.), 3. Zaključci javne gospodarske akademije u Zadru (Capitolare della Publica accademia economico agraria di Zara, 339.-345.), 4. Pisma članova predsjedniku Akademije (Deputati all'Agricoltura, 346.-358.), 5. Teza o eksperimentima u moru održanim na jesen 1782., pročitana na kongresu Akademije održanom 30. svibnja 1783. (Rellazione intorno agl'esperimenti di Pesca, e d'Acconcie praticati ne mari della Dalmazia, 359.-391.), 6. Popis biljaka u Garanjinu vrtu 16. listopada 1828. (Catalogus Plantarum quae extant in horto Nob. Frtrum de Garagnin Ioan., 392.-399.) i 7. Inventar vrta namijenjenog Giovanniu Miottu Giardinieru (Inventario degl'Utensilj, e Mobili essistenti nell' ... Rimesse, conssegnati a Giovanni Miotto Giardiniere, 400.-401.).

Ovo djelo, povrh toga što omogućuje pristup i vrijednoj izvornoj građi, predstavlja izuzetno zanimljivo štivo i za širu publiku.

Ivan Dukić

Maja Galić, Hrvatske prilike u dopisivanju Ante Tresića Pavičića

Matica hrvatska, Split, 1995., 203 str., *Književno djelo Ante Tresića Pavičića - Zbornik radova*, Književni krug Split, 1995., 193 str.

U novije vrijeme ponovo je u stručnim krugovima aktualizirana tema o životu Ante Tresića-Pavičića (Vrbanj/otok Hvar, 1867. - Split, 1949.). U izdanju dviju splitskih izdavačkih kuća objavljene su relevantne knjige koje pojašnjavaju Tresićev opus u jednom novom i širem kontekstu. Djelo Maje Galić *Hrvatske prilike u dopisivanju Ante Tresića Pavičića* okrenuto je Tresićevim smještavanjem u širi kontekst hrvatskog političkog razvoja. Riječ je o vrlo zanimljivoj temi budući da je upravo Tresićev politički razvitak s puno evoluiranja ostao manje poznata strana u postojećoj literaturi. Autorica je preuzela složen posao izbora dijela neobjavljene i vrlo bogate Tresićeve korespondencije koja na najuvjerljivi način pokazuje politička kretanja znamenitog hvarskog pisca. Korišteni dokumenti potječu iz raznih ustanova: Povijesni arhiv u Splitu, Državni arhiv Hrvatske u Zagrebu, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, a dio iz privatnog izvora (obitelj Tresić Pavičić). Još prije ista je autorica u reviji *Marulić* (br. 2, Zagreb, 1979., str. 154-156) tiskala četiri pisma iz Tresićeve korespondencije. U ovoj knjizi tiskana su 60 pisma (i dopisnica) iz Tresićevih dodira sa sljedećim uglednicima: Marija i Eugen Kumičić, Antun Gustav Matoš, Milada Paulova, don Ilija Ujević, fra Grga Martić i Milan Begović. Većina pisama pisana su Tresiću; od toga: M. Kumičić je zastupljena s 3 pisma, E. Kumičić s 10, A. G. Matoš s 39, M. Paulova s 3, a Ujević, Martić i Begović s 1 pismom. U korespondenciji se nalaze i dva pisma koje je napisao Tresić: jedno Matošu, a drugo Paulovoj. Gledajući s aspekta vremena zastupljena su pisma pisana u razdoblju od 1894. do 1940. godine. Najveći dio pisama potiče iz doba austro-ugarske države. Knjizi su pridodani bio-bibliografski podaci (145-170) koji donose relevantne obavijesti o svim spomenutim osobama u pismima. Na kraju djela nalaze se autografi pisma (185-203). Time pedantniji čitatelji i stručnjaci mogu uspoređivati izvorne rukopise s pretiskom.

U proslavu knjige autorica ukazuje na problem Tresićevih korjenitih promjena političkih gledišta pri čemu ne izbjegava napisati da je on u jednom svojem razdoblju bio "zapravo u službi političkih interesa Beograda"(7). Naime, Tresić je u svojem prvom razdoblju bio usko povezan s pravaštvom. Od studentskih dana u Beču povezoao se s pravaškim pokretom, da bi zatim vremenskim slijedom sudjelovao u djelovanju dalmatinske Stranke prava, Čiste stranke prava (frankovaca) i naposljetku Stranke prave (domovinaši). Nakon toga, ponovo se vratio u Dalmaciju i podržao pokret novoga kursa koji je istakao u prvi plan izraženi protuaustrijski pravac. Vrijeme je to političkih uspjeha kada je Tresić izborio mjesto zastupnika u bečkom Carevinskom vijeću. Njegovo djelovanje karakterizirao je aktivan rad na rušenju Habsburške monarhije s istodobnim artikuliranjem jugoslavenskog državotvornog programa. U toj epohi pravaštvo se više nije spominjalo. Za Kraljevine SHS on je isprva postigao visoki status u diplomatskoj službi. Odanost novom poretku dokazana je i nagrađena veleposlaničkim položajem u Madridu, Lisabonu i Washingtonu. Tadašnji Tresić idealistički je vjerovao u formulu jugoslavenstva. Za njega je to bila mogućnost konsolidacije odnosa južnoslavenskih naroda u razdoblju opasnih pretenzija susjednih, većih naroda. No s vremenom Tresić je postajao

sve kritičniji prema ustrojstvu nove države. Uvidjevši da u stvarnosti prevladava i dominira hegemonijalni duh svesrpskog nacionalizma Tresić se povukao sa službene političke arene. Odlaskom u mirovinu Tresić se ponovo vratio pisanju stvarajući sve više s gledišta hrvatskog nacionalizma. U pismu češkoj povjesničarki Miladi Paulovoj on opet piše o "hrvatskim starim pravcima i hiljadugodišnjoj autonomiji" (133). Tijekom NDH Tresić objavljuje u izdanju Matice hrvatske roman *Izgon Mongola iz Hrvatske* pisan korijenskim pravopisom i jedan članak u listu *Spremnost*. Spomenuti roman bio je napisan još za starog režima, a predsjednik Matice Filip Lukas je tada (prosinac, 1940.) u svojoj recenziji odbacio prihvatiti etimološki pravopis.

U nekim bilješkama knjige potkrale su se faktografske pogreške: prvo pismo M. Kumičić vjerojatno je zabunom krivo datirano s 1894. godinom budući da u tekstu stoji da je "Frank naložio da se ponovo šalje Hrv.(atko) Pravo" T. Pavičiću. *Hrvatsko pravo*, dnevnik Čiste stranke prava, počeo je izlaziti 2. studenoga 1895. kako to uostalom točno piše u 9. bilješci. U istoj bilješci stoji krivi navod da je D.(avid) Starčević istupio 1895. iz Stranke prava zajedno s Frankom, Kumičićem i A. Starčevićem, a u stvari radi se o njegovom mlađem bratu Mili Starčeviću. David Starčević je još uoči raskola Stranke prava bio isključen iz stranke da bi zatim prešao iz domovinaškog krila u Čistu stranku prava 1898. godine. U pogledu iste bilješke valja nadopuniti podatak o uredništvu frankovačkog dnevnika "Hrvatsko pravo". Naime, Martin Lovrenčević bio je urednik toga dnevnika od njegova pokretanja do 19. U bilješci 71. očito je došlo do zabune kada stoji da je "Hrvatsko pravo" glavno glasilo Stranke prava u vrijeme Ante Starčevića.

Knjiga je vrlo vrijedan doprinos za proučavanje života Tresić Pavičića. Ona donosi nove podatke i omogućuje povjesničarima da steknu širi uvid u povijesne prilike gledane optikom hrvatskih intelektualaca. Autorica je učinila dobru stvar što je integrirala sva pisma u jednu cjelinu jer se na taj način kontinuirano uočavaju iskušenja pred kojima se nalazio Tresić.

Zbornik radova *Književno djelo Ante Tresića Pavičića* donosi niz stručnih rasprava sa znanstvenog skupa koji je održan 15. listopada 1993. u Splitu. Većina radova posvećena je znanstvenom i kritičkom istraživanju književnog opusa Tresića. Nikola Batušić, Pavao Pavličić, Zoran Kravar, Dunja Fališevac, Fedora Ferluga-Petronio, Nikica Kolumbić, Krešimir Nemeč, Mladen Machiedo i Mirko Tomasović temeljito su proučili književne i kazališne elemente Tresićeva opusa. Rad Ive Petrinovića *Politički nazori i djelovanje Ante Tresića Pavičića* bavi se političkim aspektom njegova života, a na kraju se nalazi članak Nevenke Bezić-Božanić *Prilog životopisu Ante Tresića Pavičića*. Klasični historičarski tekst Petrinovića upoznaje nas s osnovnim podacima i kretanjima iz Tresićevog političkog života. U uvodnom dijelu on je podjelio njegov razvoj na četiri razdoblja: a) starčevićanska orijentacija do 1912., b) od balkanskih ratova do odlaska iz diplomacije koje karakterizira jugounitarizam, c) politička apstinencija, i d) povratak starčevićanstvu i idejama hrvatskog državnog prava. Petrinović je za isticanje glavnih pravaca Tresićeva razvoja koristio sljedeće izvore: Tresićeve članke iz revije *Novi Viek* (1897.) i lista *Jadran* (1903.), njegovu korespondenciju iz Povijesnog arhiva Hrvatske i Hrvatskog državnog arhiva iz Zagreba, razne govore i knjige (*Budućnost Južnih Slavena*, 1928. i *Imperijalizam i nužde historičke evolucije*, 1936.). U zaključku je autor istakao da je Tresić tipičan primjer za hrvatske intelektualce i političare '...koji su, zbog iluzija, ali i nekih stvarnih opasnosti za Hrvatsku, držali da će zajednička država zaštititi hrvatski narod te su se kasnije razočarani vratili nacionalnoj ideji, zapravo izvornom starčevićanstvu koje se zalagalo za samostalnu hrvatsku državu...' (178).

U ovom zborniku prevladava naglašeni osjećaj prema objektivnosti. Većina autora podsjeća da je prije Tresićevo djelo ocjenjivano kroz formu 'korektnosti'. Naime, iz Tresićevog opusa korišteno je i ocjenjivano ono što je bilo u skladu s 'oficijelnim'. Sada pak autori nisu upali u novu krajnost bezrezervnog slavljenja onoga što je prije bilo zataškavano. S osjetnom dozom kritičnosti pretresli su različite dijelove Tresićeve književne i političke koncepcije.

Stjepan Matković

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

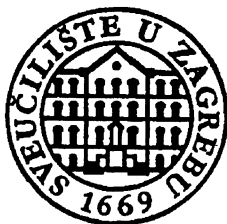
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY

INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

29



ZAGREB

1996.

Izdavač: **ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

REDAKCIJA:

Branka BOBAN, Neven BUDAK, Mirjana GROSS, Franko MIROŠEVIĆ,
Štefica POPOVIĆ, Nikša STANČIĆ, Božena VRANJEŠ-ŠOLJAN

UREDNIČKI KOLEGIJ:

Ivo GOLDSTEIN, Dragutin PAVLIČEVIĆ, Mario STRECHA

IZVRŠNI UREDNIK:

Mario STRECHA

Adresa uredništva: Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet
Zagreb, Ivana Lučića 3

tel.: 385 (0)1 6120 150 fax: 385 (0)1 6156 879
385 (0)1 6170 685

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis "Radovi" oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije Republike Hrvatske pod br. UP-547/2-84-1984.

ZA IZDAVAČA:
Stipe BOTICA

DESIGN NASLOVNICE:
Iva MAKVIĆ

**PRIJEVOD SAŽETAKA NA
ENGLISKI JEZIK:**
Nikolina JOVANOVIĆ

PRIPREMA ZA TISAK:
Hrvoje STANČIĆ

TISAK:
KRATIS
Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u veljači 1997. godine